

О.С. ЧЕРНЕНКО

(Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна)

Стратегічні напрями та тактичні підходи посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері

Пошук можливості нейтралізації негативного впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників привертає увагу дослідників до стратегічного інструментарію управління фінансовою безпекою підприємства. Метою статті є обґрунтування стратегічних напрямів та розробка тактичних підходів посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері. Розкрито напрями розробки стратегії посилення фінансової безпеки аграрної галузі та наведено перелік індикаторів кожного напрямку, з огляду на які має розроблятися методичний інструментарій забезпечення фінансової безпеки. Запропоновано сформулювати Службу фінансової безпеки на рівні кожного підприємства, яка стане центром збалансованих управлінських рішень. Акцентовано увагу на проблемі низького рівня капіталізації сільськогосподарських підприємств, що обмежує можливості їх інноваційного розвитку. Реалізація запропонованих стратегічних напрямів та тактичних підходів сприятиме посиленню фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки.

Ключові слова: фінансова безпека, конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, рентабельність, капіталізація.

О.С. ЧЕРНЕНКО

(Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», г. Киев, Украина)

Стратегические направления и тактические подходы усиление финансовой безопасности субъектов предпринимательства в аграрной сфере

Поиск возможности нейтрализации негативного влияния факторов внешней и внутренней среды на финансовое состояние сельскохозяйственных товаропроизводителей привлекает внимание исследователей к стратегическому инструментарию управления финансовой безопасностью предприятия. Целью статьи является обоснование стратегических направлений и разработка тактических подходов усиления финансовой безопасности субъектов предпринимательства в аграрной сфере. Раскрыты направления разработки стратегии усиления финансовой безопасности аграрной отрасли и приведен перечень индикаторов каждого направления, с учетом которых должен разрабатываться методический инструментарий обеспечения финансовой безопасности. Предложено создать Службу финансовой безопасности на уровне каждого предприятия, которая станет центром сбалансированных управленческих решений. Акцентировано внимание на проблеме низкого уровня капитализации сельскохозяйственных предприятий, что ограничивает возможности их инновационного развития. Реализация предложенных стратегических направлений и тактических подходов будет способствовать усилению финансовой безопасности субъектов предпринимательства в аграрной сфере экономики.

Ключевые слова: финансовая безопасность, конкурентоспособность, инвестиционная привлекательность, рентабельность, капитализация.

O.S. CHERNENKO

(‘Institute of Agrarian Economics’ National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine)

Strategic Directions and Tactical Approaches to the Strengthening of Financial Security of Business Entities in the Field of Agriculture

Search of capabilities to neutralize the negative impact of external and internal environment factors on the financial state of agricultural goods producers attracted the attention of researchers to the strategic tools of enterprise

financial security management. The object of the article is the justification of strategic directions and the development of tactical approaches to the strengthening of financial security of business entities in the field of agriculture. Directions of the strengthening strategy of financial security in the field of agriculture are disclosed and the list of indicators of each direction is provided, in view on which directions the methodological tool of financial security assurance should be developed. It was proposed to form the Financial Security Service at the level of each enterprise that will become a center of balanced management decisions. The attention is drawn to the problem of low level of agricultural enterprises' capitalization, that limits the possibility of their innovative development. The implementation of the proposed strategic directions and tactical approaches will strengthen the financial security of business entities in the agricultural sector of the economy.

Keywords: *financial security, competitiveness, investment attractiveness, profitability, capitalization.*

Постановка проблеми. В умовах посилення вітчизняної інтеграції економіки у світове господарство зростання конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємств аграрної галузі є одним із головних завдань у контексті стратегічного управління фінансовою безпекою. Пошук можливості нейтралізації негативного впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників привертає увагу дослідників до стратегічного інструментарію управління фінансовою безпекою підприємства. Як наслідок актуальним і затребуваним напрямком наукових досліджень є розробка стратегічних напрямів і тактичних підходів посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти фінансів аграрних підприємств є центральним об'єктом наукових досліджень О.Є. Гудзь, Н.М. Давиденко, М.І. Кісіля, Л.В. Петіної, П.А. Стецюка [4], Н.С. Танклевської [6] та інших. Розробці механізмів підвищення фінансової стійкості та фінансової безпеки суб'єктів господарювання присвячені праці Н.О. Ботвіної [2], І.Ю. Гришової, І.О. Крюкової [3], Н.В. Трусової.

Незважаючи на напрацювання згаданих вчених питання фінансової безпеки аграрних підприємств залишається відкритим. Такі фактори як агрохолдингізація, створення спільних підприємств, зняття або запровадження нових бар'єрів у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією, зміна формату земельних відносин, правил оподаткування чинять значний вплив на функціонування аграрних підприємств, що обумовлює необхідність постійного оновлення їхньої фінансової політики та засад державного регулювання. Як наслідок, удосконалення потребує також інструментарій забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств.

Метою статті є обґрунтування стратегічних напрямів та розробка тактичних підходів посилення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

Вклад основних результатів. Комплексна оцінка стану фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників дає можливість зробити висновки щодо: зростання темпів агропромислового виробництва в Україні в умовах погіршення фінансового забезпечення їх підприємницької діяльності; зниження ефективності використання власних і залучених фінансових

ресурсів; погіршення екології внаслідок нераціональних виробничих процесів; недостатнього розвитку сільських територій. Всі ці тенденції негативно впливають на виробничий потенціал галузі сільського господарства.

Серед чинників зовнішнього середовища, що перешкоджають належному фінансовому забезпеченню агропромислового виробництва власними джерелами фінансування, можна відмітити наступні: падіння кон'юнктури аграрного ринку; падіння внутрішнього споживчого попиту; високий рівень регіональної концентрації ринків збуту продукції; девальвація гривні. Як наслідок, відбувається зниження стійкості та стабільності фінансового стану аграрної галузі, що, в свою чергу, вимагає підвищення рівня фінансового менеджменту, здатного ефективно управляти грошовими потоками і в цілому фінансами суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

На основі проведених досліджень, вважаємо, що основними стратегічними напрямками розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва є:

1) Формування належного рівня фінансового забезпечення суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Індикаторами розвитку (до 2020 року) будуть:

– зростання прибутковості суб'єктів підприємництва шляхом диверсифікованості агробізнесу та збільшення частки прибуткових підприємств галузі в регіонах та в країні в цілому (до 90-95 %);

– зростання частки резервного капіталу сільськогосподарських підприємств (до рівня 20 %);

– зростання обсягів залучення кредитних ресурсів в аграрну галузь (не менш як у 3,5 рази) та частки банківських кредитів в структурі джерел фінансування (до рівня 25-30 %);

– зростання темпів приросту власного капіталу сільськогосподарських підприємств;

– збільшення обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства за рахунок усіх джерел фінансування (до 45 млрд. грн.) та підвищення середньорічного темпу приросту інвестицій в основний капітал (до 10-12 %).

2) Розвиток системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Індикатори розвитку (до 2020 року):

– наявність методичного забезпечення з ефективною системою діагностики фінансового стану підприємств даної галузі;

Фінанси та оподаткування

– зростання рівня фінансової безпеки аграріїв.

3) Вдосконалення державного регулювання системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Індикатори розвитку (до 2020 року):

– зростання обсягів сільськогосподарського виробництва (6-10 %);

– збільшення кількості суб'єктів підприємницької діяльності в аграрній галузі;

– зростання ринкової вартості сільськогосподарських підприємств;

– зростання частки застрахованих площ у загальному обсязі посівів (не менш як у 4,5 разів);

– зростання обсягів бюджетного фінансування (не менш як у 3,5 рази);

– формування інституційного середовища розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів галузі.

Забезпечення стабільності фінансового стану і безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі вимагає формування дієвого механізму управління фінансовою безпекою. Головною метою такого механізму є створення максимальної захищеності аграріїв від можливих загроз внутрішнього і зовнішнього середовища та формування сприятливого середовища для структурно збалансованого розвитку аграрного сектору економіки України.

Для забезпечення високого рівня фінансової безпеки, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва в аграрній сфері важливий правильний вибір інструментарію впливу на фінансовий стан підприємства, впровадження моніторингу фінансової безпеки, діагностики рівня використання фінансового потенціалу підприємства та впровадження механізмів нейтралізації фінансових ризиків.

Формуванню належного рівня фінансового забезпечення (перший стратегічний напрямок розвитку системи фінансової безпеки) сприятиме:

– запровадження ефективного фінансового менеджменту через створення Служби фінансової безпеки, покликаної бути центром збалансованих управлінських рішень як у сфері захисту пріоритетних фінансових інтересів суб'єктів аграрної галузі, так і в управлінні його поточною діяльністю, що враховуватиме альтернативні шляхи забезпечення високого рівня фінансової безпеки. При цьому вибір конкретних заходів чи підходів повинен відповідати стратегії сформованої політики фінансової безпеки.

В основі механізму управління фінансовою безпекою лежить достовірна і об'єктивна фінансова звітність, яка є основою оцінки фінансового стану. Повнота і об'єктивність інформації, відображеної у фінансовій звітності, сприятиме оцінці реального фінансового стану шляхом застосування запропонованої діагностики за визначеними основними критеріями, показниками і рівнями градації, та застосуванню поточних заходів в разі його погіршення за розробленою стратегією нейтралізації ризиків.

Отже, за сучасних нестабільних умов здійснення підприємницької діяльності сільськогосподарськими

підприємствами та дестабілізації процесів в економіці лише ефективний фінансовий менеджмент спроможний забезпечити виконання запланованих індикаторів розвитку для визначених стратегічних напрямів стратегії посилення фінансової безпеки. Завдяки високому професіоналізмі фінансових менеджерів Служба фінансової безпеки може приймати виважені управлінські рішення при формуванні та ефективному використанні власних і залучених фінансових ресурсів з метою забезпечення належного рівня фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Це, в свою чергу, сприятиме збільшенню прибутковості аграріїв, зростанню частки їх резервного капіталу, приросту власного капіталу, обсягів інвестицій в основний капітал. Завдяки політиці управління позиковим капіталом збільшиться частка позикових коштів в структурі джерел фінансування суб'єктів підприємництва в аграрній галузі.

Розвитку системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній галузі, як другому стратегічному напрямку розвитку системи фінансової безпеки, сприятиме:

– розробка і запровадження на державному рівні методичного забезпечення системи діагностики рівня фінансової безпеки. Це дасть можливість здійснювати планування комплексу необхідних поточних і стратегічних заходів та сприятиме оперативній реалізації запланованих дій у процесі здійснення тим чи іншим суб'єктом підприємництва виробничо-господарської діяльності;

– організація постійного моніторингу з використанням оцінки рівня фінансової безпеки через застосування обґрунтованої системи основних критеріїв, показників і їх рівнів градації. Це дозволить спростити процедуру прийняття управлінських рішень щодо виявлення відхилень від нормального фінансового стану. Разом із оцінкою динаміки показників визначених критеріїв (фінансова стійкість і стабільність, результативність підприємницької діяльності, інвестиційна привабливість) залежно від наявності достовірної інформаційної бази пропонуємо здійснювати моніторинг з періодичністю – щоквартально. Такий підхід сприятиме задоволенню потреб в об'єктивних даних щодо стану фінансової безпеки суб'єктів аграрної галузі для всіх користувачів, охоплюватиме всі виробничі процеси, які формують стан і тенденції розвитку суб'єкта підприємництва, враховуючи їх галузеві особливості. Для прийняття ефективних управлінських рішень в системі оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва слід деталізувати інформацію за видами доходів, витрат, прибутку, активів, власного капіталу задля уникнення хибних і суперечливих показників підприємницької діяльності. Пропонуємо проводити постійний моніторинг зміни динаміки основних показників та порівняння їх з пороговими значеннями, що приймаються як значення не нижче середньогалузевих; здійснювати моніторинг прибутку сільськогосподарських підприємств

(правильність та законність його формування, в тому числі його відображення в фінансовій звітності) з орієнтацією на потреби суб'єктів зовнішнього середовища, враховуючи ризики і прогнози поведінки підприємства; здійснювати моніторинг впливу найбільш вагомих груп ризиків на стан фінансової безпеки: екологічні, соціальні, економічні, виробничі ризики, неврахування яких формує загрозу фінансовій безпеці як суб'єкта підприємства так і галузі в цілому;

– недостатній ступінь систематизації складових елементів системи фінансової безпеки суб'єктів підприємства порушують цілісність, чіткість і логічність застосування та дії системи оцінки рівня їх фінансової безпеки. Для визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємства необхідно враховувати порогові значення коефіцієнтів, недоотримання яких буде свідчити про ознаки нестійкого стану суб'єктів аграрної галузі. Градація рівнів дасть можливість оцінити рівень фінансової безпеки суб'єктів підприємства галузі та вчасно вжити відповідних заходів з нівелювання негативних наслідків, що впливатимуть на прибутковість як основу і визначальний фактор фінансової безпеки.

Третім стратегічним напрямом розвитку системи фінансової безпеки є вдосконалення державного регулювання системи. Рівень продовольчої та екологічної безпеки держави визначається нарощуванням потенціалу вітчизняного агробізнесу, їх можливістю забезпечити стабільність та високий рівень фінансової безпеки, зміцнювати фінансову стійкість, покращувати фінансовий стан, індикатором якого є ріст капіталізації.

Саме капіталізація, на нашу думку, є основою фінансової безпеки суб'єктів аграрної галузі та має безпосередній вплив на фінансову стійкість, приріст якої свідчить про зміцнення рівня їх фінансової безпеки.

У Великій економічній енциклопедії капіталізація трактується як «перетворення доданої вартості у капітал, тобто використання її на розширене виробництво» [1].

В літературних джерелах немає єдиного підходу до трактування поняття «капіталізація суб'єктів підприємства в аграрній сфері».

На нашу думку, капіталізація суб'єктів підприємства в аграрній галузі відображає загальну вартість підприємства, а її зростання є свідченням ефективного фінансового менеджменту Служби фінансової безпеки на основі розробленої політики фінансової безпеки з визначеною стратегією, що сприятиме високому рівню фінансової безпеки.

Потреба в залученні додаткових коштів для здійснення підприємницької діяльності існує завжди і резервом зростання капіталізації як основи фінансової безпеки буде включення до потенційних джерел капіталу землі як найбільш ліквідної застави, що сприятиме збільшенню ресурсного потенціалу та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Отже, капіталізація як багатогранний та багатоаспектний процес, є підвищенням вартості капіталу

суб'єктів підприємства, в результаті якого відбувається його економічне зростання та покращення найважливіших показників фінансового стану підприємства. З посиленням уваги до зростання рівня фінансової безпеки процесу потребують вдосконалення підходи до управління капіталізацією з урахуванням особливостей аграрного бізнесу.

Збільшення капіталізації сільськогосподарських підприємств є однією з найважливіших напрямів підтримки економічного зростання, тому її слід трактувати як можливість здійснювати підприємницьку діяльність в безпечному середовищі.

Отже, капіталізація є відображенням вартості капіталу сільськогосподарських підприємств, що залежить від величини поточної і майбутнього доходу, грошового потоку, темпів його зростання, конкурентної позиції на ринку, застосування міжнародних стандартів фінансового обліку, рівня публічності та прозорості обліку. Забезпечення високої якості перерахованих параметрів може забезпечити високу капіталізацію суб'єктів підприємства в аграрній галузі.

Показник капіталізації суб'єктів аграрної сфери економіки є ключовим показником інвестиційної привабливості, а її зростання – основним індикатором фінансової безпеки. Тому управління вартістю сільськогосподарських підприємств для фінансового менеджменту є важливим стратегічним завданням, що вимагає використовувати досконалі методики та аналітичні інструменти для оптимального співвідношення між поточною та майбутньою вартістю бізнесу, визначивши фінансові стратегії зростання.

В контексті сталого розвитку підприємства в аграрній галузі актуальною залишається проблема низького рівня капіталізації, що обмежує можливості його інноваційного розвитку, поступового нагромадження капіталу сільськогосподарських підприємств та ефективності його використання з метою забезпечення якісних трансформацій в стратегічній і пріоритетній для економіки України галузі, якою є сільське господарство.

Вагома роль у зростанні рівня капіталізації відводиться капіталізації власних прибутків суб'єктів підприємства як основного джерела розвитку підприємства, оскільки за рівнем прибутковості можна оцінити ефективність підприємницької діяльності.

Управління процесом капіталізації суб'єктів підприємства є однією з основних ланок системи фінансового менеджменту. Мова йде також про такий інструмент в управлінні фінансовою безпекою як фінансова звітність, яка сьогодні не відображає реального фінансового стану суб'єктів підприємства, є деформованою та інвестиційно непривабливою з причин не представленого ряду важливих капіталів.

З посиленням уваги до зростання рівня фінансової безпеки процесу потребують вдосконалення підходи до управління капіталізацією сільськогосподарських підприємств з урахуванням особливостей аграрного сектору економіки, тому:

Фінанси та оподаткування

– з метою максимізації ринкової вартості підприємств аграрної сфери слід ефективно управляти фінансовим менеджерам Служби фінансової безпеки величиною поточного і майбутнього доходу, грошового потоку, темпами їх зростання, конкурентною позицією на ринку;

– приділити увагу капіталізації власних доходів суб'єктів підприємництва, коли прибуток трансформується в додатковий капітал і відбувається нагромадження капіталу галузі сільського господарства;

– на часі розробка відповідного закону України, спрямованого на регулювання процесів капіталізації підприємств аграрної сфери економіки з метою збагачення галузі.

Ще одним тактичним підходом до виконання індикаторів розвитку такого стратегічного напрямку як вдосконалення державного регулювання системи фінансової безпеки є створення адекватних економіко-організаційних і соціальних умов для відтворення на розширеній основі. З цією метою пропонуємо систематизувати державну фінансову підтримку шляхом створення адекватних механізмів визначення обсягів і напрямів фінансування підприємств аграрної галузі з врахуванням результативності підприємницької діяльності аграріїв регіонів, зони та їх місця і ролі в розвитку економіки галузі та країни в цілому.

Висновки. Розробка стратегії посилення фінансової безпеки дозволяє мінімізувати негативний вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників. Метою такої стратегії на державному рівні є формування ефективних заходів щодо управління фінансовою безпекою та державної регуляторної політики, спрямованої на поліпшення фінансового забезпечення підприємницької діяльності, розвитку сільськогосподарського виробництва, забезпечення продовольчої та екологічної безпеки країни в цілому.

Розробка стратегії посилення фінансової безпеки аграрної галузі повинна здійснюватись за трьома напрямками: формування достатнього фінансового забезпечення, розвиток фінансування задля розширеного відтворення і впровадження інноваційних технологій виробництва, розробка механізмів державного регулювання системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Кожен з цих напрямів передбачає індикатори, з огляду на які розробляється методичний інструментарій їх досягнення.

Так як саме капіталізація має безпосередній вплив на фінансову стійкість підприємства, розробка методики капіталізації аграрної галузі сприятиме посиленню фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Запропоновані стратегічні напрями разом із тактичними підходами та індикаторами розвитку в сукупності сприятимуть посиленню фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки.

4 Список використаних джерел

1. Большая экономическая энциклопедия [Текст] / Т. П. Варламова, Н. А. Васильева, Л. М. Неганова и др. – М. : ЕКСМО, 2007. – 816 с.

2. Ботвіна, Н. О. Механізм формування й реалізації фінансової політики в умовах кризових деформацій економічного простору [Текст] / Н. О. Ботвіна // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 1. – С. 140-145.

3. Крюкова, І. О. Формування фінансової безпеки агропромислових підприємств [Текст] / І. О. Крюкова // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 4(58). – С. 41-45.

4. Стецюк, П. А. Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств [Текст] / П. А. Стецюк // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 4. – С. 134-137.

5. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2010 року [Текст] / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.

6. Танклевська, Н. С. Методика формування концепції фінансової політики розвитку агропідприємств регіону [Текст] / Н. С. Танклевська // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 4. – С. 38-41.

4 References

1. Varlamova, T. P., Vasyleva, N. A., Nehanova, L. M. and others. (2007). *Bolshaia ekonomicheskaiia entsiklopediia [Greater economic encyclopedia]*. Moskva: YeKSMO.

2. Botvina, N. O. (2011). *Mekhanizm formuvannia y realizatsii finansovoi polityky v umovakh kryzovykh deformatsii ekonomichnoho prostoru [The mechanism of formation and implementation of financial policies in terms of critical strains of economic environment]*. *Oblik i finansy APK*, No. 1, 140-145.

3. Kriukova, I. O. (2012). *Formuvannia finansovoi bezpeky ahropromyslovykh pidpriemstv [Forming of financial security of agricultural enterprises]*. *Oblik i finansy APK*, No. 4(58), 41-45.

4. Stetsiuk, P. A. (2011). *Problemy finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv [Problems of financial support of agricultural enterprises]*. *Oblik i finansy APK*, No. 4, 134-137.

5. Lupenko, Yu. O. and others. (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [The strategic directions of development of agriculture in Ukraine to 2020]* (ed. by Yu. O. Lupenko & V. Ya. Mesel-Veseliak. Kyiv: NNT's «IAE».

6. Tanklevska, N. S. (2008). *Metodyka formuvannia kontseptsii finansovoi polityky rozvytku ahropidpriemstv rehionu [Methods of forming the concept of financial policy of agribusinesses in the region]*. *Oblik i finansy APK*, No. 4, 38-41.